

**LJILJAN RANO UBRANI
BERNARDINA FRANJKA HORVAT**

Šimun Musa

Odjel za kroatistiku i slavistiku
Sveučilište u Zadru

s. Elvira Lovrić

Samostan Sestara Milosrdnica
Mostar

UDK: 821.163.42-93,09

Stručni članak
Professional article

Primljeno

: 2006-9-12

Received

SAŽETAK

U radu se govori o časnoj sestri Bernardini Franjki Horvat, gotovo nepoznatoj u povijesti hrvatske književnosti (pogotovo neopravdano prešućivanoj i u svijetu dječje književnosti) koja je pored redovničke dužnosti bila uzorna odgojiteljica i profesorica, a uz sve te poslove što ih je marljivo obavljala, bavila se i književnim stvaralaštvom pišući, navlastito za djecu, pjesme i priče, a s posebnim uspjehom dramske komade – igrokaze. U njezinim djelima, najčešće motiviranim biblijskim sadržajem, koje duboko proživljava i iskreno iznosi s očitim umjetničkim darom, osobita je vrijednost jezik, potpuno čist i prirodan, živ, gibak i melodičan i "stil lagan kao povjetarac, dikcija čista kao kristal, a poante joj bijahu azurno vedre".

Posve predana redovničkim obvezama, vrlo angažirana u odgoju i obrazovanju mladih, ne odbijajući ni česte "narudžbe" za pisanje pjesama, priča i igrokaza u različitim prigodama, istodobno pišući i po nalogu vlastite stvaralačke inspiracije, te uz neizmerno sebedarivanje bližnjima, a ionako krha, shrvana teškom bolesti tuberkuloze, umire u 33. godini.

Ključne riječi: drama, jezik, književnost, pjesma, priča

UVOD

Bernardina Franjka Horvat, časna sestra osobita talenta i teška životnoga puta, stupila je u Družbu sestara milosrdnica 3. kolovoza 1918. Privremene redovničke zavjete polaže na dan Uznesenja Blažene Djevice Marije, 15. kolovoza 1920., a doživotne istog blagdana 1924.

Nakon završene niže pučke, više djevojačke, zatim učiteljske škole te gimnazije, redovnički je poglavari, zbog izuzetne nadarenosti, šalju na daljnje školovanje u Zagreb, Milano i Paviju gdje je studirala hrvatski i talijanski jezik i specijalnu filozofiju. Kao učiteljica radila je po jednu godinu u Derventi i Brčkom, a kao

profesorica četiri godine u Gimnaziji sestara milosrdnica u Zagrebu.

Premda je neumorno i s ljubavlju obavljala svoj posao, pisala za mlade i djecu priče, pjesme i drame, pokazujući tako svoje umjetničke mogućnosti, izbjegavala je, kao samozatajna i skromna osoba, hvale i priznanja, jer je ljubila Boga i svoje zvanje iznad svega. Zbog toga se često krila i iza različitih pseudonima, ali su je odavali njezin prepoznatljiv lepršavi stil, prirodnost i jednostavnost jezika i osobitost izraza.

Njezin književni rad zaslužuje posebnu pozornost i ocjenu, s tim više što se o njoj i njezinu djelu neopravdano šuti više od pola stoljeća (ne spominje se uopće u povijesti hrvatske književnosti, a pogotovo je neopravdano prešućena u svijetu dječje književnosti). Napisala je mnogo pjesama, a osim njih piše drame - igrokaze i pripovijetke koje su protkane osobitim, tankočutnim lirskim mjestima.

Iako je sestra Bernardina bila izraziti pjesnički talent, prilike joj nisu dopuštale baviti se književnim radom u onoj mjeri u kojoj je željela. Uz vršenje svojih dužnosti u gimnaziji i uz neprestane "narudžbe" što su joj stizale sa svih strana, malo bi joj preostalo vremena za ozbiljnije književno stvaralaštvo. Unatoč tomu, njezini dramski komadi (igrokazi): *Mali vrtec ograjen*, *Blagoslov ljeta* i *Jiftahova kći*, dovoljno govore koliko bi ona mogla dati hrvatskoj književnosti da je imala više vremena za stvaralaštvo i da je dulje poživjela.

Bila je krhka zdravlja, ali je to nije spriječilo da svoj posao obavlja do pred samu smrt. Iako shrvana teškom bolešću tuberkuloze, koju je tiho i strpljivo podnosila, ispunjala je sve želje onih koji su je molili za koju

prigodnu pjesmu ili kakav prozni tekst. Upravo je to bio jedan od razloga zašto nije napisala neko "ozbiljnije" djelo koje bi je svrstalo među naše poznatije književnike. U svoje je vrijeme bila i te kako poznata, navlastito svojim dramskim igrama *Mali vrtec ograjen* i *Blagoslov ljeta* koje su se tri puta izvodile u HNK-u u Zagrebu kao i u teatru u Pragu.

Umrla je vrlo mlada, u 33. godini života, 23. siječnja 1932.

Na nju je, kao zanimljivu književnu pojavu, prvi upozorio ugledni književni kritik dr. Ljubomir Maraković odajući joj priznanje za njezin uspjeti igrokaz *Mali vrtec ograjen*.

Kako je bila preokupirana radom s djecom i mladeži, najveći dio njezina stvaralaštva odnosi se na književnost posvećenu mladima i djeci. Ta je poezija pisana stilom "laganim kao povjetarac, imala je dikciju čistu kao kristal, a poante joj bijahu azurno vedre". U svim djelima prevladava poezija kuće, doma, ognjišta. Pjeva o selu, njegovim ljudima, brižnu ocu, majci punoj dobrote, suosjećanja i ljubavi. Tu su i djeca, pa i nadnaravna bića kao što su anđeli, a u toj idiličnoj zajednici vidimo i domaće životinje. Pa ipak uvijek u prvom planu stoje majka i dijete (*Mali vrtec ograjen*, *Kraj nazaretskog zdenca*). Posebnu vrijednost djelima daje čist, jednostavan jezik, koji je ujedno živ, pokretljiv i melodičan. Sadržaj je blizak i odraslima i djeci i poučna je karaktera. Neka djela su posve uspjela te ostvaruju puni sklad forme i sadržaja, a neka su, nažalost, ostala nedovršena i nedotjerana.

Sestra Bernardina je sa školske pozornice, kako je i spomenuto, dospjela u Hrvatsko narodno kazalište gdje su se njezini dramski komadi, *Mali vrtec ograjen* i *Blagoslov ljeta*, prikazivali zajedno s *Misom* Marka Soljačića. Svi su nazočni ostali oduševljeni, a osobito gosti iz nekadašnje Čehoslovačke. Tada su mjerodavni odlučili kako će se ta dva njezina komada, zajedno sa Soljačićevom *Misom*, prikazati i u Pragu. Također, u povodu pedesete obljetnice jubileja Zavoda sv. Vinka u Sarajevu, uz *Mali vrtec ograjen*, izvest će se i njezin igrokaz *Kraj nazaretskog zdenca* na školskoj pozornici, a i na pozornici sarajevskog kazališta.

1. DRAMSKA DJELA

Mali vrtec ograjen

Mali vrtec ograjen mistični je igrokaz pisan prema narodnoj legendi. Objavljen je u "Glasniku svetoga Josipa", br. 12, godina 1930. Obiluje impozantnim prizorima i zanimljivim osobama, a po svom dinamizmu, neočekivanosti i dojmljivosti, poglavito po okrenutosti nebu – prostorima vječnosti, podsjeća nas na najuzbudljiviji artistski intermezzo.

Zanimljiv je u igrokazu i čakavski utjecaj, koji možemo vidjeti u navedenim stihovima:

Mali vrtec ograjen
 Pun je rožic nasajen,
 Ponajviše višnjevih.
 Pod višnjom je sveti Križ.
 Pod križem je Marija
 Svoga Sinka zibala,
 Lipo mu je kantala,
 Kantajuć je zaspala.
 Kad se Djeva probudi,
 Svoga Sinka ne vidi."

Poetski sadržaj ovog igrokaza ostvaren je uistinu snažno, i, bez obzira na izrazitu biblijsku motiviranost ostvarenu slikovitošću pojmovlja *Pjesme nad pjesmama*, pjesnikinja neće ostati "ograjena" tim utjecajem, nego će, upravo potaknuta duhom ljepote i slobodoumnosti ove "najuzvišeniije pjesme", i unutarnjom silinom njezina glasa i značenja, raspiriti vlastitu poetsku riječ, ljubav i misao, te okrenuta svome znaku – križu i svom zaručniku Kristu, propjevati svojim glasom – arkadijski razigrano, ritmički dopadljivo, blaženski snovito, a opet posvema djetinje igrovito i spontano.

Versifikacijski ustroj *Pjesme nad pjesmama* je, u pravilu, nevezana stiha, a ovi njezini stihovi teku, očito je, u pravilnu rasporedu sedmeraca sa stankom nakon četvrtog sloga, uvijek živo i poskočito što prati rimovani stih sa znatnim primjesama retoričnosti i dahom patetike.

Igrokaz *Mali vrtec ograjen* nastao je pod utjecajem snažne, metaforički izražene biblijske slike, u slavu prirodnosti, čistoći i moralnoj snazi, koja u *Pjesmi nad pjesmama* glasi ovako:

Ti si vrt zatvoren,
 sestro moja, nevjesto,
 vrt zatvoren i zdenac zapečaćen.
 (*Pjesma nad pjesmama*, 4,12)

i govori o zaručnici, njezinoj odanosti, unutarnjoj slobodi, njezinoj vjeri i ljubavi prema Isusu.

U "vrtu" naše pjesnikinje, međutim, igra njezino srce, odzvanja glas domaće riječi, teče pjesma u našem ritmu i "naškoj" melodiji, uvijek perceptivno udešena u znaku Boga. I, tu je "nasajeno" samo naše voće i naše cvijeće:

Mali vrtec ograjen
 Pun je rožic nasajen,

Ponajviše višnjevih ...

umjesto orijentalnoga raslinja (mogranj, šafran, nard, cimet, smirna, aloj i sl.). Usp. Pjesma nad pjesmama, 4, 13-14.

O autoričinu putu do teme, o postupku obrade i uspješnosti dramskog ostvarenja, kroz usporedbe s drugim piscima, pregledno i jasno govori prof. Grgec:

"U igrokazima 'Mali vrtec ograjen' i 'Blagoslov ljeta' pošla je sestra Bernardina u krajeve narodne pjesme, koju su već prije nje dramatizirali Ogrizović, Vojnović i neki drugi naši pjesnici. Razlika je bila samo u tom, što su Ogrizović i Vojnović priređivali drame od herojskih ili junačkih svjetovnih pjesama, a ona je dramatizirala pobožnu pjesmu, koja je sve do nedavna bila pepeljuga u našem narodnom pjesništvu. Kod toga je umjela iz najsitnijih elemenata stvoriti veličanstvene prizore. 'Mali vrtec ograjen' obiluje prizorima i osobama kao najživlji film..." (Grgec, 1932, 4).

Jiftahova kći (Jeftina kći)¹

Ova tragedija u pet činova što pokazuje istinski književni dar pjesnikinje obiluje napetim prizorima i već poznatim nam slikama iz *Pjesme nad pjesmama*.

Svaka umjetnost koliko god bila tvarno opredmećena otkrivajući se kroz boje, zvukove, pokrete, prostor i vrijeme, istodobno je i metafizička pojava čarobna u svom intimizmu i mističnim dubinama "tajnovite blizine". I ovaj dramski tekst u svojoj unutarnjoj strukturi, kroz misli, doživljava i osjećaje i životno iskustvo na zemlji, što se miješaju s predjelima duha, vjere i transcendentnog beskraj, u iskrenoj inspiraciji vjerskim nadahnućem i izvornim glasom stvaralačkog subjekta, što dojmljivo oblikuje te susrete neba i zemlje, otkriva nam svu mistiku utemeljenu na ljubavi i odanosti, a posvećenu "zavjetu Gosodinu".

T i r z a (pruža joj cvijet): Evo, ovaj je najljepši, ovaj neka ti bude na čelu.

R a h e l a: Danas sam zadovoljna. Donijele ste mi cvijeća, koje ja najvolim.

E l a: Ti voliš sve cvijeće.

T i r z a: I cvijeće Tebe voli.

R a h e l a: Tko vam je to rekao?

E l a i T i r z a: Majka.

T i r z a: Ti piješ rosu sa ljiljana, zato si tako lijepa.

¹ Postoje dvojbe oko prijevoda imena ovoga starozavjetnog lika. U starijim je biblijskim prijevodima češći oblik Jefta, pa se stoga i ovo djelo pojavljuje pod različitim naslovima.

E l a: Ti spavaš sa ružama, zato je tvoja kosa mirisna.

T i r z a: Ti se u predvečerje razgovaraš s mirtama u dolini, zato tvoj glas zvoni kao srebro.

R a h e l a (smije se): Tko vam je to pripovijedao, djeco?

E l a: Helija, ona ropkinja, koja zalijeva cvijeće u vrtovima tvog oca.

T i r z a: Ti s gornjih prozora gledaš po noći zvijezde, a zvijezde gledaju tebe.

E l a: Zato su ti oči tako bistre i sjajne.

T i r z a: I smiješak je tvoj tako sladak, jer ti jutarnje sunce miluje obraze.

R a h e l a: A duša? A duša? Zar vam Helija nije nikada govorila, kakva je moja duša?

E l a: Nije gospodarice.

R a h e l a: Onda recite Heliji, da laskava pohvala bude potpuna: "Mlada gospodarica sluša svaki dan priču o velikom milosrđu Gospodnjem, zato je njezina duša meka i blaga kao mjesečina".

Dakle, naslov djela *Jiftahova kći*² u znaku je uzvišena čina žrtve što ga junak prinosi uz pristanak same žrtve (kćeri), kao zavjet, ali i znak odanosti Bogu i narodu. Ovako snažne odluke kojima se potvrđuje vjera i ljubav prema Svemogućem, rezultat su iskrenih dijaloga u mističnim dubinama između odana vjernika i Gospoda:

S e h u m: (dostojanstveno) Čuo sam, da si otvorio usta svoja Gospodu.

J e f t a: (potišteno) Sad ne mogu drugačije učiniti. (zašuti malo) Ti znaš zakon.

S e h u m: (svečano) Čuj me, vojvodo! Ovako veli Gospodin Bog Izraelov: "Ne čini Gospodu Bogu svojemu kao neznabošci što čine svojim bogovima. Jer oni sve gadne stvari, na koje mrzi Gospodin čine svojim bogovima: žrtvuju sinove i kćeri spaljujući ih ognjem".

² Prema Bibliji, *Knjiga o sudcima*, odjeljak o *Jiftahu*, Jiftah bijaše izraelski sudac, što znači iznimno velik junak, vođa jednog židovskog plemena kojega iz teških prilika, posebice iz ratova s poganima (starosjediocima Palestine i susjednih država) vodio u pobjedu. Suci su, zapravo, izvršavali poslove koje im je sam Jahve davao u zadaću. Tako stoji da narod koji je pogriješio, ukoliko se pokaje i izvrši pokoru, Jahve će mu po svom izabraniku (sucu) pomoći i izbaviti ga.

Tako grješnom židovskom plemenu Gileada nakon kazne, i izvršene pokore, Jahve dade vođu Jiftaha, kojega su ranije njegovi sunarodnjaci protjerali. Međutim, Jiftah se zavjetovao Jahvi kako će, ako pobijedi Amonce, pri povratku kući, prinijeti za žrtvu onoga tko prvi iziđe njemu u susret. To bijaše njegova kći koja, shvativši očev zavjet, reče: "Učini sa mnom kako si zavjetovao", moleći ga da bude slobodna dva mjeseca, i skupa "sa svojim drugama oplakuje svoje djevičanstvo". Pošto se nakon toga druženja vratila ocu, on nepokolebljivo izvrši zavjet žrtvujući svoju kćer koja "nikada nije upoznala muža". (*Knjiga o sudcima*, *Jiftah*, 9, 29-39)

J e f t a: (malo življe) Tako veli Gospodin!

S e h u m: Tako nam piše peta knjiga Mojsijeve.

J e f t a: (opet se rastuži) A nijesi li čitao, Sehume, u četvrtoj knjizi Mojsijevoj: "Ako čovjek učini zavjet Gospodinu, ne smije pogaziti svoju riječ". ... (podigne ruke, a glas mu drhće) Veliki Bože Izraelov! (opet klone i zagleda se u zemlju) Kako da slažem pred licem Tvojim, kad sam ti obećao. O zašto si mi predao Amonce?

...R a h e l a: Zar ne oplakamo svaki cvijetak na Judejskim gorama i vrela u dolini Kedronskej i cedre po brežuljcima betlehemskim i masline na prisojima jeruzalemskim?

N o e l a: Oplakamo, sve oplakamo.

R a h e l a: Sad treba da se veselimo. (...) Veselo neka se daje što se daje Gospodinu!

Navedeni nam redci donose napete prizore koji prikazuju autoričinu suživljenost s očevom patnjom. I ovdje u prvi plan dolazi lik brižnoga, ali i pobožnoga oca koji ništa ne želi uskratiti Bogu pa ni život svoje kćeri jedinice, ali se ovdje ističe i Rahela koja spremno prihvaća žrtvu iz istoga motiva kao i otac – bezuvjetno ispunjenje zavjeta Bogu Izraelovu kojemu je pralik Abrahamova žrtva.³ Ovim je odlukama nadahnuće u Božjoj ljubavi, u vjeri, u kršćanskim temeljima i otajstvima mistike.

Ova izrazita osjećajnost i osobit zanos koje nosi drama, čine se sentimentalistički prenaplašenima, ali zar nije svaka iskrena ljubav ćutilno snažna i toliko zanosna da dodiruje nebesa.

Ondašnja Vrhovna poglavarica Družbe zabranila je daljnje izvođenje ove predstave iz "sentimentalnih razloga", a što je sama autorica mislila o svome djelu i toj zabrani, govore sljedeći redci iz pisma koje je napisala 22. veljače 1928.:

"Što da kažem o našoj predstavi? – Lijepo, samo što je previše žalosno!" bio je općeniti sud. No, ja kao autorica, mogu da svojoj maloj seki kažem ovo: Čitavu sam svoju dušu posudila Jeftinoj kćeri, svaka je njezina suza vrcnula iz moga oka, svaki je njezin krik najprije lomio moju dušu. Ja sam s njom vrlo zadovoljna. Čini mi se, da do sada nije ništa ljepše izašlo ispod moga pera. Kad smo je posljednji puta prikazivali, bilo mi je kao da mi je netko umro. Još

³ U knjizi *Postanaka* 22, 1-18, Bog traži od Abrahama žrtvu Izaka, njegova sina jedinca, iako mu je obećao potomstvo "kao zvijezde nebeske i kao pijesak na obali morskoj". Bog ga stavlja na kušnju ispitujući tako njegovo srce i vjernost Savezu – "Abram povjerova Jahvi, i on mu to uračuna u pravednost" (15,6). Abraham je bio spreman odgovoriti Božjem zahtjevu, ali ga od čina žrtvovanja odvraća "anđeo Jahvin", poslan od samoga Boga.

sam i danas pod dojmom toga, pogotovo kad se sjetim, da se više nikada i nigdje neće prikazivati. Spremila sam je na dno svoje ladice, pa kad otvaram ladicu imam osjećaj da je u njoj nešto što je nekad bilo živo, što je bilo dio moga "ja", no sad je mrtvo, daleko od mene. I nostalgiju imam za mojom Rahel. Ljudi su je osudili, no za mene je ona uvijek živa. Tješi me da se ništa ne događa bez Božje volje..."

Kako je ovo djelo ocijenila tadanja kritika, govori i prof. dr. Petar Grgec:

"Jeftina kći", tragedija u pet činova, utvrđuje sestri Bernardini Horvat časno mjesto u književnosti. Komad je pun napetih prizora i starozavjetne biblijske lirike. Možda je ovo jedan između onih komada, koji djeluju više kod čitanja nego kod prikazivanja. – To je lirika, to je pjesma, koja odaje sve osobine stvaranja sestre Bernardine Horvat. Stil se tragedije vidi na primjer iz prizora, u kojem se Jeftina kći kiti prije povratka svojega oca iz vojne. (Grgec, 1932, 4)

Blagoslov ljeta

Ova legenda u jednom činu, zapravo je obrada hrvatske narodne priče koja je zajedno s "Malim vrtecom ograjenim", prikazana za vrijeme Euharistijskog kongresa 1930. u Hrvatskom narodnom kazalištu u Zagrebu, a sljedeće godine i u praškom kazalištu.

"Svi su gledaoci, i inteligencija i široki slojevi naroda, bili jednodušni u priznanju: Krasni komadi! Naročito su bili oduševljeni gosti iz Čehoslovačke, koji su stvorili tada odluku, da će igrokaze sestre Bernardine "Mali vtrec ograjen" i "Blagoslov ljeta" zajedno sa Soljačičevom "Misom" igrati i u Pragu. Tu su svoju odluku i izvršili s uspjehom koncem prošle godine." (Grgec, 1932, 4)

To je živahna priča prepuna zanimljivih, idiličnih scena iz hrvatskoga sela, isprepletana narodnom pjesmom. Do izražaja dolazi autoričin smisao za sentimentalno pripovijedanje. Iako je djelo pisano bez većih književničkih težnja, "spisateljica je pokazala i tu spretnost pjesničkog opažanja, živost opisivanja i dirljivost nizanja događaja." (Grgec, 1932, 4)

"...Od glavnog drumca (daleko iza) koji vodi ravno uz polje, pa do zelenoga žita, prostrla se meka ledina, sva protkana sitnom tratinčicom. Vjetrić popuhuje, pšenica se leluja i prelijeva kao zelena svila.

Večernji zrak drhće od zvukova pastirske frule, a iz sela čuju se veseli glasovi djevojačkih grla. Pjesma postaje sve življa i glasnija, a kad drumom ispred polja prođe hrpa seoskih djevojaka, zaori brdom i dolinom ona poznata jurjevska:

Listaj goro, listaj goro.
Ej more, listaj goro,
Listaj goro čarna!
U tebi nam, u tebi nam,
Ej more, u tebi nam
Rujno rodi vino."

Pišući sve te prigodničke igrokaze, sestra Bernardina Horvat nije zacijelo tražila slavu niti priznanja od javne kritike. "Prosipala je snagu svojega pjesničkoga talenta u djela, koja ne ulaze u književnu povijest, iako su u njima uživali ili barem mogli uživati vrlo mnogi roditelji, sa svojim kćerkama. Nije mislila na pjesničko ime po svoj prilici ni u drugim svojim dramama..." (Grgec, 1932, 4)

Ti igrokazi, bilo biblijske ili narodne tematike, često su sentimentalistički obojeni, katkad interpolirani odlomcima narodne pjesme, s dosta patetike, funkcionalno didaktičko-prosvjetiteljski angažirani, bez snažnijeg individualnog, stvaralačkog glasa, koji je najčešće zatumljen moralnom tendencioznošću i prigodničarskom zadaćom. Pa ipak, u proplamsajima autoričina iskrena nadahnuća, ostvari se koji put uvjerljiv dijalog, snažnija slika, a pogotovo znade uhvatiti autentičnu atmosferu i duboko ući u dušu i postupke likova.

2. KRAĆA PROZNA DJELA (PRIPOVIJETKE I CRTICE)

U kratkim prozama autorica uglavnom evocira život svoga zavičaja oslikavajući predjele i ljude, običaje, dobre i loše strane, ali uvijek iz rakursa prave vjernice – duhovnice. Više iz uvjerljivosti poruke nego iz stvaralačkih razloga, ona nastoji stišati emocije i progovoriti glasom neutralna naratora, ali se unatoč svemu osjeća, ponešto potisnut, sentimentalno odnos, posebno pri predstavljanju njoj najbližih ljudi, topline obiteljskog ambijenta i vjerskog života u tom dijelu Bosne. U tim pričama, u

zanosu iskrene vjernice, ona plete fabulu, shematiziranu priču romantično-sentimentalnog daha, sa slikama više u obrisima nego u konkretnu reljefnom prikazivanju, s nizom retardirajućih narativnih oblika kojima oslikava krajobraz, postupke likova, atmosferu, u kojoj progovara smireni glas mistične provenijencije, koji bolje razumijemo po pouci, moralu i vjeri, nego ga prihvaćamo kao cjelovitu književnoestetsku činjenicu. Istina, u trenucima iskrena nadahnuća tendencija je potisnuta, priča je zasnovanija, postupci likova uvjerljiviji, rečenica postaje stilski zgusnuta, evokativno snažnija, poput lirike u prozi.

Naš svijet⁴

Ova se pripovijetka ubraja u najljepše njezina prozna djela. Naime, autorica preplavljena mislima o svojoj smrti, u pjesničkoj viziji crta umiranje jedne kršćanske djevojke koja gleda žalost svojih najbližih i, jedva otvarajući usta, šapće: "Hvala Bogu! Nemojte plakati!" (Usp. Deželić, 1932, 3). U duhu mističnih pjesnika katoličke moderne, često obuzetih tihom resignacijom, i autorica je zahvaćena takvom raspoloženjem u čijem glasu prepoznajemo i autentične književne boje.

"... Lovro je svojoj djeci u krv upisao, da im je Bog gospodar i otac, pa štogod daje, dobro je. "Hvala Bogu" bila je rieč, koju su djeca navikla slušati, odkako su im se uši otvorile.

I kad im je ono umiralo najstarije diete, Jelica, djevojka od šesnaest godina, liepa kao cviet, stoji on, stoji njegova Manda kod kreveta pa plaču. A diete gleda sad otca, sad majku, jedva otvara usta i šapće: "Hvala Bogu! Nemojte plakati!"(...)

Pa ipak, kako i u ovim kratkim prozama često nadvlada tendencioznost, prigodničarstvo i didaktičko-moralistički interes, s razlogom će kritičar zaključiti:

"Nije to još čista književnost, tendencija je dala pripovijetkama i pjesmama poučan nepjesnički cilj... Njezine pripovijetke "Mladena", "Pravda i milosrđe", "Trgovina", "Majka

⁴ Pripovijetka je objavljena u Zagrebu 1943.g. u Zborniku hrvatskih katoličkih pripovjedača *Sunčani vinograd*.

Makabejka", "Naš svijet" itd. ... su ipak svjedoci dobra pripovjedačkoga talenta." (Grgec, 1932, 4)

Majka Makabejka

Temelj je ovomu djelu starozavjetni motiv o mučeništvu sedmorice braće i njihove majke.⁵ "Autorici, dakako, nije bio cilj pisati uzvišenim stilom kojim je pisan svetopisamski tekst, ali je spretnim nizanjem događaja i opisima duševnih raspoloženja majke koja u sedam godina ostaje bez svojih sedam kćeri, postigla jedinstvo i razmjern sklad u izrazu. Ona od izvornika zadržava samo ideju te piše 'nacionalnim duhom' i zato traži posebne narodne oblike, a ne više istočnjačke, trudeći se istaknuti tradicionalne elemente našega naroda." (Maraković, 1910, 76)

(...) "Gospođa je Mara odgojila sedam kćeri i sedam jorgovana. Kako su se djeca rađala, tako je pokojni joj muž svake godine, kad bi se koje dijete rodilo, posadio jorgovan u cvjetnjaku. Neka joj bude za svatove – govorio je svojoj ženi. Djeca su rasla, rasli su i jorgovani. Sedam kćeri kao sedam slika. (...) Kreveti su bili krcati jastucima, jorgovani puni bijelih grozdova, kad im ode Pavka. Nije se udala, otišla je da služi Bogu i ljudima pod skromnom redovničkom koprenom. Gospođa Mara je plakala kao ljuta godina, kao da joj se komad srca otkinuo. Plakala je, ali je šutjela, jer nije htjela da kvari sreću djeteta. – Bog je dao, Bog je uzeo, – tješila je samu sebe. Bog nikada ne traži previše. Ostalo je, hvala Bogu, i meni dosta. – Pred ocem nije smjela da plače, on kao da je pamet izgubio od žalosti. Sjekinom je isjekao najveći jorgovan. Eno još se i danas vide zarasline na njegovim starim granama."

⁵ *Druga knjga o Makabejcima* (7, 1-42) donosi izvještaj prema kojemu su, za vrijeme vladavine kralja Antioha i njegova namjesnika Ptolomeja, podvrgavani strašnim mučenjima svi Židovi koji se nisu htjeli pokoriti kraljevoj naredbi o prinošenju žrtava poganskim bogovima. Tako su u jednom danu nastradala spomenuta sedmorica braće zajedno sa svojom majkom, koja ih je poticala da za slavu Božju radije podnesu teška mučenja, nego da se okaljaju poganskim običajima. "Nada sve vrijedna udivljenja i dostojna svijetle uspomene bijaše majka, koja je u jednom jedinom danu gledala smrt svojih sedam sinova: veledušno je to podnijela zato što se ufala u Gospodina. Svakoga od njih poticala je jezikom otaca. Puna plemenitih osjećaja, ona je svoju ženstvenost oživljavala muškom hrabrošću." (20, 21)

Pripovijetka ne daje odgovor na pitanja o nekim sudbinama, ostala je otvorena prizivajući čitatelja, sukladno njegovoj osjetljivosti i maštovitosti, njegovim mogućnostima i sklonostima, oživljujući mu stvaralački impuls, u potragu za rješenjem.

Jelinka

U ovoj se pripovijetci možda najviše očituje pripovjedački talent sestre Bernardine. *Jelinka* je jedna od njezinih najljepših priča, zapravo je slika jedne patničke duše koju možemo čitati kao knjigu čije su stranice ispisane rukom sudbine. Dr. Velimir Deželić, nadovezuje se u svome oproštajnom govoru nad grobom sestre Bernardine upravo na riječi kojima započinje ova pripovijetka:

"Knjige bez naslova – nazvala je takve grobove milosrdnica, koju pokapamo u jednoj od svojih najranijih književnih radnja i upitala je: – Zar su možda i stranice tih knjiga bez naslova, neispisane? Zar je smrt zapečatila praznu knjigu? – O, ne! Nisu te knjige praznih stranica! Drveni, modri križ, najizrazitiji je i najjezgrovitiji naslov. On kazuje sve što se može reći o sadržaju života, koji je izgorio na vatri ljubavi za Boga i bližnjega. (...) Napisala je mnogo pjesama, priča i igrokaza i svaka je nova stvar nadmašivala predašnju. Kako da ne protužimo dakle nad grobom, koji ju nam je oteo, gdje je ona imala da dade još svoje najzrelije radnje?" (Deželić, 1932, 3)

Djelo prikazuje stvaran život, ispričan na vrlo zanimljiv način. Puno je napetih iščekivanja i neočekivanih situacija. Autoričinim osjećajima vlada "estetika surovosti života (...), to je ljepota topline doma, ljudske blizine, ljubavi za Boga, čija je je ona postala pjevačica."

(...) "Treći dan iza podne pogoršalo se naglo stanje ranjenoga časnika. Vidjelo se, očito, da su mu časovi izbrojeni. Mladoj djevojci da pukne srce od boli.
– Sestro – stenjala je zdvojno uhvativši Jelinkine ruke – ako znate što je ljubav, sestrinska i majčinska, pomozite! O, molite, zaklinjite Boga! On će vas uslišati. Ja više ne mogu da molim, ja samo zdvajam.

Jelinka osjeti, kako joj je nešto ledenom rukom pograbilo srce. Sjetila se Joze. Nestade je iz sobe, za čas je klečala pred oltarom u maloj kapelici, plakala je i molila.

– Bože, smiluj mu se! Krv si svoju prolio za njega. Smiluj mu se! Smiluj se njegovoj jednoj sestri! Traži od mene, Gospodine, što god hoćeš, samo se njemu smiluj!

Taj čas ispuni joj dušu neka svjetlost, no ona se prepade od nje. Prestraši se misli koja joj je dolazila na pamet. Šutjela se i borila se u sebi. Napokon diže glavu – Neka bude, Gospode! To je jedina moja želja na zemlji, a ja je se odričem, samo da ti spasiš onoga nesretnika. Neka bude! Više te nikada neću moliti da vidim Jozu."

Njezine su priče pune isticanja Božjega glasa u njezinoj duši. U tom prodiranju u svoju nutrinu, promatra i sebe i svijet svoje težnje tražeći načina udovoljiti Bogu. I tu spasonosnu zadaću prema Bogu ostvaruje najčešće prepuštajući se svijetu svojih doživljaja, svojih misli i svoje imaginacije. Tako stvara, kad joj se posreći, snažne i dojmljive odgovore kao izraze svog mističnog poziva. Obuzeta svojim duhovnim pozivom, zapravo, prihvaćanje da je Bog zove, posvjedočuje, evo, osobitim darom, posredstvom različitih životnih prigoda u vidu različitih književnih oblika.

3. PJESNIČKO STVARALAŠTVO

Govoreći o poeziji s. Marije od Presvetog Srca (Anka Petričević), čije je djelo ostvareno na doista zavidnoj književnoumjetičkoj razini, ali s mnogo dodira sa stvaralaštvom s. Bernadine Horvat, koja i zbog kratka života, a i zbog zaokupljenosti pedagoškom zadaćom, nije ostvarila ono što su obećavali njezini književni darovi, pozovimo se na jednog književnoznanstvenog autoriteta koji i sam ponesen mističnošću poezije i dubinama duha, kaže:

"U pitanju je nutarnji naboj, ili još bolje, duša pjesme koja u neponovljivu jedinstvu osjećaja i misli zrači nutarnjim skladom i tajanstvenom ljepotom, mističnim doživljajem i refleksivnom sviješću. Prava se poezija, stoga – poezija koja zazire od opisa, naracije i predmetnosti, pretvara ... u srce i dušu. Postaje stvarna a neopipljiva, jasna, a neiskaziva, tiha, a veoma prodorna ... Više podsjeća i nadahnjuje, budi doživljaje i misli, nego što riječima govori i izrijekom

kazuje. (...) Koliko pri tome zadivljuje i osvaja, toliko osvaja nove svjetove (...): Bitka i bića, Boga i čovjeka. (...) Iz pjesme u pjesmu, mijenjaju se i miješaju duhovne misli i zanosi, u višestrukim paralelizmima i uzastopnim ponavljanjima religiozno-osjećajnog žara i predanja. Koliko god nam se, stoga, ponekad činile neobičnima, kad ih pročitamo, vidjet ćemo da im je jedina ljubav Bog." (Šimundža, 1997, 243/244)

Premda su lirske pjesme s. Bernardine Horvat, među kojima i one religiozne tematike, često nastajale na brzinu, za određene prigodničarske potrebe, mnoge od njih imaju trajnu umjetničku kvalitetu. Upravo pjesma *Blago*⁶, iz 1922. godine, svojim značajkama otkriva njezin nesumnjiv pjesnički talent. Njezina duša i srce, stvoreni za ljubav prema Bogu kojemu se ona potpuno predala, blagoslovljeni stvaralačkim darovima, otkrivaju dojmive doživljaje, dirljive predjele intimističkih trzaja, psihološke dubine, vjersku okomicu vlastitih doživljaja na predjelima metafizičkog beskraj, ali i dodire s vanjskim svijetom, svijetom života i nade, sreće i tjeskobe, radosti i žalosti.

U ovoj je pjesmi sestra Bernardina vrlo rano otkrila opredijeljenost za svoje redovničko zvanje, što ga uspoređuje s poljskim ljiljanom želeći ga sačuvati za svoga "Zaručnika do smrti". Pjesma je njezina molitva da u tome i uspije, o čemu pjeva kroz idilu bukoličkih predjela i radosne razigranosti veseleći se žrtvi, jer je ona iskupiteljica, jer ona potvrđuje vjernost i ukazuje pute do "Zaručnika". Koliko je odlučna, vidi se posebno u posljednjoj kitici, gdje radije izabire smrt nego nevjeru.

Blago

To bilo zimi.
Kroz prozor suton virio.
U peći plamen svirio.
A vani sjever pirio;
Kraj peći otac sjeo,
Pa pušec dima veo
Satkao.

⁶ Ova pjesma po ostvarenoj versifikatorskoj umješnosti, osobitosti rime i ritma i ugođaja što ga zrači andeoski ambijent pun tihe glazbe i zanosne ljepote, predstavlja tipično pjesničko ostvarenje ove autorice (pjesme su joj inače rasute po novinama, a mnoge nisu ni objavljene – služile su samo u određenim prigodama, a nakon toga su najčešće zagubljene).

Ko srnče mlado
 Na krilo sam mu skoknula,
 I na grud glavu sklonula,
 A duša za tren tonula
 U carstvu lijepih šara,
 Gdje Bogo duši stvara
 Krilašca.

...

Da l' skoro, Bože,
 Ti ljiljan taj ćeš iskati,
 Il još ga moram čuvati,
 I jošte nad njim drhtati?
 Ah ne daj, da mi svene,
 O prije uzmi mene
 S ljiljanom!

Pjesma teče u slijedu devet pomno dotjeranih strofa septima koje imaju čvrstu strukturu rasporeda broja slogova u stihovima (5+8+8+8+7+7+3). Pred nama se prostire arkadijski krajobraz ljiljanske bjeline milovan tihom glazbom riječi potencirane zanosnim ritmom i rimom koji prizivaju epifanijske predjele vječnosti.

Na samom početku pjesme izgrađen je ambijentalni okvir u kojem, u idiličnoj slici skladne obitelji, vlada ljubav što napaja dječja srca, sije radost uzvisujući je do mudrosti života. Vjera i ljubav lirskom subjektu daju smisao, obećaju *Carstvo lijepih šara / Gdje Bog duši stvara / Krilašca / i vode ga neposrednu, intuitivnu otkriću svijeta, istini, spasenju, biti.*

U zagrljaju zanimljiva paralelizma oca obitelji i nebeskoga Oca, vidimo kako je pjesnikinja osjetila i doživjela svetost ljubavi – "dar milosti", ali *Tek poslije mnogo godina / Ja nađoh lijer u grudima./ Tu skriven bio ljudima,/ I radosno se sjao, / Što zaštićen je cvao / Gospodu./*

I puna straha da se što ne dogodi toj ljepoti "lijeru u grudima", da se ne oskrnavi ljubav, zaručnica riječ, svetinja, pjesnički subjekt traži apodiktičnu potvrdu obećanja u dostojanstvu vlastita samoprijegora:

Ah ne daj, da mi svene,
 O prije uzmi mene
 S ljiljanom.

I tako prizivajući nebesa u zaštiti blažena znaka, drhteći nad ljiljanom svoje mladosti, pjesnikinja vidi izbavljenje u "vječnosti", što je i eksplicirala u samrtničkom grču u pjesmi *Pred odlaskom*, koja je nađena u njezinoj rukopisnoj ostavštini.

Pred odlaskom

Zacijelo, pjesma je spjevana u očekivanju smrti pa je ostala nedotjerana i nedovršena.

Danas na teškim vjeđama slutim
Krvave stope posljednjeg bola,
Danas u praznim grudima ćutim
Drndanje muklo mrtvačkih kola.

Došli su po me. Poć mi je mukom.
Smrt će mi skoro utrnut svijeću, Eno, već svojom mramornom rukom
Pruža mi crnu konkavnu leću.

Tromo i lijeno minut koraca,
Jedan po jedan nekuda tone,
Za svakim svijeća poglede baca,
Za svakim zvona mrtvačka zvone.

Zar ćemo zadnji čekati da prođe?
Makar trenutak pođimo prije!
Ta zar je teško umrijeti onom,
Koji sav život polako mrije?

Pjesnikinja je, našavši istinski razlog smirenja u svetosti svoje preobrazbe, u vječnosti, sretno odabranu i zavjetovanu cilju, otkrila univerzalnu istinu, a istodobno snagom pjesničkog dara ostvarila pjesmu, darujući tako znanavijek zemlji komadić neba.

Uz brdo pregaranja

Iako je ova pjesma napisana devet godina prije smrti, tematski se nadovezuje na prethodnu u kojoj se oslikava borba života što kroz vrata smrti vodi vječnoj sreći i sjedinjenju sa Zaručnikom:

Ja volim umrijet uz Tebe
 Neg živjet i čas bez Tebe
 Sve mogu s Tobom!
 (...)

Ne mogu dalje!
 O smiluj mi se, Gospode,
 Gle, noge su mi krvave,
 I haljine mi traljave
 I ruke moje kaljave –
 Ne mogu da se penjem,
 Tek jaučem i stenjem.
 O ja sam gladna, slomljena,
 Sva smrskana mi koljena,
 Ne mogu dalje!
 (...)

Pjesma je poslužila da se izrazi ljubav prema Bogu, da se ostvare "mistične zaruke" s jedinom pravom ljubavlju. Mistične dubine, vjera i ljubav nadahnjuju i, kad iskreni doživljaji progovore svojom izvornošću, progovori ljepota.

Pjesnikinja iz zemaljske doli, iz prividne sreće koja ju guši i ljudske bijede, uzdiže svoj vapaj Bogu koji na nebesima prebiva; čezne za novim životom i vapajima stvara duhovni most što povezuje ljudsku bijedu i božansku moć koja je kadra sve preobraziti.

ZAKLJUČAK

Književno stvaralaštvo, što svjedoči i ovo književno djelo, potvrda je čovjekovih duhovnih potencijala o bogatstvu izražavanja "novog svijeta" pod utjecajem misterija vječnosti. Dakako da je sestra Bernardina svojim slikanjem duševnih raspoloženja i opisima krajolika, unosila u priču nešto što je već od prije poznato i iskorištavano, ali na jedan nov način, s mnogo literarnog dara, u neobičnom zanosu i religioznom osjećanju, bivajući najjačom kad govori lirske tišine u čarobnosti svoje samozataje. Kad je njezina riječ istinski nadahnuta i kad njome uspije izraziti svoju intimnu, mističnu dubinu, tada se oglasi i istina i ljepota.

Ona pokazuje kako se isprepliću vremenitost i vječnost poput sjene i svjetla, poput dana i noći, sna i jave, i kako u toj dijalektičkoj igri, ravnanjem Logosa, "vlada kozmos, a ne kaos". Iz tog Logosa, apsolutnog

misterija, raste i njezino književno djelo, njezin mikrokozmos darivan duhovnom snagom i dubokom mistikom, koje ga i podižu na stupanj književne trajnosti, tj. razinu univerzalna značenja.

Njezino knjiženo djelo nastalo u predasima nastavnčkih i odgojiteljskih poslova, po narudžbi i u prigodi, kojemu se nije sustavnije posvećivala, govori ipak o jednom talentu kojemu je osnovni poticaj vjera i ljubav prema Bogu. To stvaralaštvo imalo je oslonac i izvorište u dubinama njezine duše, u djetinjoj igri, u uspomenuama i sanjarenju, u životnoj požrtvovanosti i mistici njezina poslanja. Uz stanovitu književnu vrijednost, njezino djelo ima izrazitu moralno-odgojnu i humanu ulogu. Često sputana odgojnim i, službeno-redovničkim, formalnim zadaćama, nije dala potpuna oduška svojoj inspiraciji.

Kao predstavnica katoličke književnosti, njezina riječ često ima obilježje patetičnosti, katkad je romantično-naivna i konvencionalna, pa ipak ima tu i pravih književnih proplamsaja kad ona progovori u autentičnoj, individualnoj slobodi otvarajući putove transcendencije.

Ostala djela Bernardine Franjke Horvat

Dramska djela: *Kraj nazaretskog zdenca, Radije mrtva nego redovnica, Smrt sv. Josipa, Ljubav – Prostdušnost – Poniznost, Izbrušeni dragulj, Najmilija žrtva, Sv. Terezija od Maloga Isusa, Blagoslovljeni grozd, Berengarija, Deset djevica, Tetkin pohod, Tko je u nebu, Stara i Nova godina, Operimo crnca, Samostanska svetica, Svečana matineja za 60-god., Spasonosan san, Kad mlada srca gore, Gospine sirote, U sjenama povijesti* (alegorična predstava).

Prozna djela: *Utjeha, Božji glas, Mladena, Pravda i milosrđe, Žrtva* (priča ostala nedovršena zbog prerane smrti autorice, ali ju je prema ostavljenom nacrtu dovršila s. Blažena Musil), *Ljiljanova sestra, Trgovina, Zavjera, Srce, Kad luna sije, Božićni darovi.*

Pjesme:

- posvećene Bogu: *Hostijo sveta, Srce Isusovo, Bože, Tebi hvala, Dođi, Isuse, još malo, Hosana, O Gospode spasi, Pred oltarom, Svu mi dušu danas puni, Pjesma Isusu Kristu Kralju, O Srce, vrelo ljubavi, Sve za Te, Presveto Srce...*
- posvećene Majci Božjoj: *Mariji, Kraljici maja I i II, Na povratku iz hrama, Neokaljana, Svibanjski zvuci* (jedinu autoričin sonet), *Zadnja ruža, Uzvišenoj, Dijete Marijino, Najljepšoj, Pred jeruzalemskim hramom, Kraljici Hrvata,...*

- božićne pjesme: *Pokraj jaslica, Moje pjesmice, Čekam Te, Kraljiću mali, Božić, Božić, Božićna zvona, Isus se rodi, Malenom Kralju...*
- posvećene svecima: *Postavi ga nad svim imanjem svojim, Blaženom Marku Križevčaninu, Svetoj Tereziji od malog Isusa, Svetom Stanislavu, Svetom Josipu I i II, Svetom Nikoli, Svetoj Katarini, Svetoj Magdaleni Sofiji Barat...*

U rukopisnoj se ostavštini nalazi preko stotinu njezinih djela, a neka su, nažalost, i izgubljena.

LITERATURA

- BIBLIJA* (1974), ur. KAŠTELAN J. i DUDA, o.B., Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- CRNKOVIĆ, M. (1984), *Dječja književnost*, Zagreb: Školska knjiga.
- DEŽELIĆ, V. (26. siječnja 1932), Sprovod sestre Bernardine Horvat, *Hrvatska straža*, str. 3
- MARAKOVIĆ, L. (1910), *Nov život* (književna razmatranja), Sarajevo.
- SOLAR, M. (2005), *Teorija književnosti*, Zagreb: Školska knjiga
- ŠIMUNDŽA, D. (1997), "Mistična poezija kršćanskog nadahnuća" (Pogovor), *Mistočne ruže* (Izbor iz lirike s. Marije od Presvetog Srca), Split, str. 243/244.
- VRAČIĆ, sestra Berislava – KOVAČIĆ, sestra Alfonza (1998), *Sestre milosrdnice sv. Vinka Paulskog s Kućom maticom u Zagrebu 1845. – 1995., DRUŽBINE FILIJALE II.*, Kerschhoffset, Zagreb
- Glasnik sv. Josipa* (1917), god. 45, br. 7, Zagreb.
- Glasnik sv. Josipa* (1919), god. 47, br. 1-2, Zagreb.
- Glasnik sv. Josipa* (1922), god. 50, br. 3-4, Zagreb.
- Glasnik sv. Josipa* (1926), god. 54, br. 5, Zagreb.
- Glasnik sv. Josipa* (1927), god. 55, br. 1, Zagreb,
- Glasnik sv. Josipa* (1927), god. 55, br. 2, Zagreb.
- Glasnik sv. Josipa* (1930), god. 58, br. 12, Zagreb.
- Glasnik sv. Josipa* (1932), god. 60, br. 2, Zagreb.
- Hrvatska straža*, 26. siječnja 1932., Zagreb.
- Ljiljan bašča* (1932), Službeno glasilo sestara milosrdnica, Sarajevo.
- Naš vjesnik* (1932), Glasilo Družbe sestara milosrdnica, Zagreb.
- Nedjelja*, (1927), Glasilo za katolički rad, prosvjetu i socijalni život, Zagreb
- Sunčani vinograd* (1943), – Zbornik hrvatskih katoličkih pripovjedača 1918.-1943, Zagreb.

AN EARLY CULLED LILY
BERNARDINA FRANJKA HORVAT

ABSTRACT

This paper speaks about a nun, Bernardina Franjka Horvat, an almost unknown person in the history of the Croatian literature (unjustifiably suppressed in the world of children's literature), who beside her monastic duty was an exemplary nursery-school teacher and professor. With all these kinds of job she was active in literature and wrote, especially for children, poems and stories, and with a special success dramatic works – plays. In her works, mostly motivated by the biblical content, which she deeply experienced and expressed with an obvious esthetic talent, the special value is language, completely clear and natural, alive, supple and melodious and "style light as breeze, diction clear as crystal, and her points blue as sky".

Completely devoted to her monastic duties, very engaged in education of young people, not rejecting "orders" for writing poems, stories and plays in different occasions, in the same time writing in accordance with her own creative inspiration, and with giving herself to the fellow creatures, very frail, broken with tuberculosis, she died at the age of 33.

Key words: play, language, literature, poem, story